

ELS TRES SALTS MORTALS DE LA MORT

MARC MERCADÉ SERRA

Associació Filosòfica de les Illes Balears

Cercava l'home boig de Nietzsche un Déu que havia mort a mans dels homes, els seus assassins (*La gaia ciència*, III. 125). Aquells que el contemplaven se'n reien sense copsar la profunditat de l'acte més inaudit realitzat per la humanitat. La mort de Déu, que pregonava el filòsof alemany, era el punt de partida d'una dessacralització d'horitzons sense precedents. Esborrar l'horitzó que separava el cel de la terra no solament suposava per a l'home haver de viure «aferrat a la terra» sinó iniciar un procés imparabile de dessacralització de la mort. Aquest procés ha portat a un triple salt mortal, de la mort de Déu a la mort de l'home, i de la mort de l'home a la mort de la terra. Mort entesa en sentit nietzscheà, això és, la pèrdua del sentit –sagrat– de l'objecte desitjat i idolatrat. Sobre la mort de Déu i la pèrdua d'aquest horitzó vital en la nostra societat occidental se n'ha descrit i parlat prou (Amengual 2003). El que pretenc, avui que parlo de la mort, és assenyalar els símptomes del que avui és la mort de l'home, i demà serà la mort del planeta.

Els humans començarem la nostra consciència de la mort en confrontació a un món sobrenatural que ens superava. La mort és el fenomen numinós –que diria Rudolf Otto– per antonomàsia, el més gran «*mysterium tremendum et fascinans*». Aquesta època teocèntrica es caracteritza pel

reconeixement de la mort com una força destructora que no podem dominar i a la qual cal cercar un sentit per viure-la humanament. Les diferents explicacions vitals màgiques, religioses i filosòfiques se centren a acceptar la mort sense qüestionar-ne el poder absolut. La mort és tan inevitable com desitjable, perquè Déu –o la filosofia– ens dona el poder d'acceptar-la i fins superar-la. Però a mesura que l'home va anar coneixent i dominant la lleis de la naturalesa va emergir amb força una concepció autònoma del món que acabà afectant la consciència de la mort, que amb un salt mortal afectà el mateix Déu. La mort de Déu implicà, en el segle xx, la sacralització del poder de l'ésser humà. Seguint la intuïció de Weber, aquest desencantament del món (*Entzauberung der Welt*), descrit com a racionalització cultural, comportà la devaluació o pèrdua de valor del misticisme present en la societat moderna (Giddens 1998: 291-299).

Mort Déu, ens queda l'ésser humà. En aquesta etapa antropocèntrica la mort és una qüestió merament humana, i l'home –per si mateix– en pot trobar la solució. No hi ha cap misteri en la mort. La mort esdevé per a l'home una realitat tan indesitjable que s'obstinà a evitar-la, dominant-la i sotmetent-la. Perquè no escapa a les lleis que pot conèixer amb la raó, no escaparà a la seva manipulació. És la il·lusió del modern Prometeu, Frankenstein, que pren a la divinitat la capacitat de donar la vida perquè supera la mort. Com apuntaven Comte o Feuerbach, el símptoma més potent d'aquesta nova etapa és la sacralització de la ciència, i en concret de la ciència de l'home o de la ciència per a l'home. I la mort passà a ser el símbol del fracàs més patent del seu poder sobre el món. Però curiosament, la conseqüència del domini més absolut sobre la mort per part de l'home no ha estat acabar amb ella, sinó ser capaç de sistematitzar-la i generalitzar-la en els camps d'extermini o a les ciutats bombardejades. L'home se sacralitza fins al punt que substitueix Déu com a horitzó vital i immortal per mitjà de la tècnica.

Nietzsche ho descrivia així:

A l'home ja no el derivem de l' 'esperit', de la 'divinitat', hem tornat a col·locar-lo entre els animals [...]. L'home no és, de cap manera, la corona de la creació; tot ser està, junt amb ell, en idèntic nivell de perfecció... I en afirmar això encara afirmem massa: considerat de manera relativa, l'home és el menys complert dels animals, el més malaltís, el més perillosament desviat dels seus instints. (Nietzsche, *L'anticrist* XIV)

Com afirmava un alumne (i no solament ell), el millor destí per a aquest nou ésser humà és l'extinció, la mort de tota l'espècie, d'aquesta espècie de virus letal per al planeta. Fi del segon salt mortal. Com descriu Steiner a *Nostàlgia de l'Absolut* (2001, 21-22) després de la crisi de la modernitat, el marxisme, la psicoanàlisi i l'estructuralisme van fer un paper substitutori que en l'actualitat intenta fer un determinat ecologisme que anomena «profund i panteïsta». Aquesta consciència ja era apuntada el 1983 per Gilles Lipovetsky a *L'era del buit*, en què descriu aquest fenomen d'hipersensibilització de la mort animal com a correlatiu a la pèrdua de valor de la mort humana. Lipovetsky (1983: 189-197) parla de la «indiferència pura» com l'herència del nihilisme europeu, que ens aboca a una apatia metafísica no solament vers la vida divina, sinó ara ja també la vida humana. En aquesta època zoocèntrica (Laza i Berman, 2012) la mort també s'ha vist afectada pel que s'ha anomenat el posthumanisme o transhumanisme (Amengual 2019: 79-102). La mentalitat zoocèntrica substitueix l'antropocèntrica de la mateixa manera que aquesta va pretendre superar la teocèntrica. I aquest horitzó interpretatiu de la vida afecta la concepció de la mort de manera cada vegada més generalitzada. Però la incurable i obstinada necessitat d'horitzons fa que se cerquin noves sacralitats, i en aquests temps d'emergència climàtica, les nostres mirades es giren vers la terra.

Perquè per a l'èsser humà la mort que importa, la problemàtica, és la que és viscuda intensament. Permetin-me posar dos exemples d'aquest moment que vivim respecte de la mort. El primer exemple són les curses de braus. Aquesta ancestral tradició hispànica va sobreviure múltiples condemnes sagrades motivades per la pèrdua de les vides humanes que provoca. El 1567 Pius VI va decretar en la butlla *De salutis gregis dominici* la pena d'excomunió (*latae sententiae*) als qui presenciaven i participaven en les curses de braus. La intenció de la condemna era clara, les *corridas* suposaven jugar amb el valor més sagrat, la vida humana, exposant-la a la mort inútilment. L'escàndol era la diversió que suposava la mort humana, encara que fos ocasional. Avui la societat es debat entorn una altra mort, la dels animals (Beorlegui 2019: 37-77). L'escàndol no és la mort humana, assumida plenament pels protaurins, sinó la dels animals –inassumible pels antitaurins. Els antitaurins argumenten en contra de la mort cruel de l'animal, mentre que el joc amb la vida humana no desperta cap condemna social per part d'uns o altres, ni manifestacions davant les places de braus. La mort dels braus són més motiu de manifestació popular que la d'un torero. Si tots dos són éssers naturals no serà que la mort és ara una qüestió de quantitat, més que de qualitat? A les *corridas* hi moren més braus que toreros i per això el seu sofriment és més intolerable que la mort ocasional d'un home que se l'ha jugada. En la mort la quantitat desbanca la qualitat, tant per sensibilitzar com per insensibilitzar. Abans, la qualitat humana, sagrada fins i tot per l'humanisme, era un criteri suficient per defensar un argument. Ara la mort humana no es distingeix de l'animal, i per tant compta igual i com que és menor –tot i ser dramàticament lamentable– ja no escandalitza a ningú.

L'altre exemple em va venir passejant per Palma i Lió on es veuen –com en altres ciutats, suposo– animalistes exposant unes grans pantalles on milers d'animals són sacri-

ficats pel consum humà. En canvi, no he trobat cap grup de joves que cada cap de setmana dediquin les tardes del divendres o dissabte a aguantar un televisor per conscienciar a vianants de la, també, cruel mort de migrants a la nostra mar Mediterrània. Totes dues són causes lloables, però la manca de constància per la denúncia de la segona potser delata la dessacralització de la mort humana. Serà també una qüestió de nombre i ja no de qualitat de l'ésser mort? I això mateix podem contemplar a les aules. Quan comentam la mort dels migrants al mar o la dissort del refugiats, posant pel·lícules o vídeos per sensibilitzar, cap alumne plorós s'aixeca i surt de classe horroritzat pel que fem o permetem. En canvi, ja fa anys que ve al meu centre de Mallorca un mestre ximbomber a explicar el procés artesanal d'aquest instrument fet de pell de cabra. L'home s'escarrassa a dir que les pells que usen són de cabres velles, que cacen per la Serra perquè són foranes i desertitzen la muntanya. Sempre hi ha algun alumne que surt horroritzat de veure que es maten aquests pobres animals. És la sacralització de la mort animal i també la de tot el planeta que sucumbeix a la crisi ecològica que mou consciències ciutadanes. La sacralitat de la mort animal per part dels vegans (Stepaniak 2000) podria ser el símptoma més extrem d'aquest tercer salt mortal de la mort. Però l'experiència descrita en les etapes anteriors ens fa preveure que l'ésser humà assoleix el contrari al que desitja respecte de la mort. Per tant, la qüestió és: si Déu ha mort, l'home ha mort i la terra s'està morint, quin nou horitzó li queda a la mort? Fi del tercer salt mortal, sense vida no hi ha mort. S'ha mort la mort?

Bibliografia

AMENGUAL, G. (2003). *La religió en temps de nihilisme*.
Barcelona: Editorial Cruïlla.

-- «Del antihumanismo al poshumanismo. El hombre, entre

- la naturaleza y la biotecnología», a J. GARCÍA, (coord.), *Pensar el hombre*, Madrid: PPC.
- BEORLEGUI, C. (2019). «La singularidad humana en entredicho», a J. GARCÍA, (coord.), *Pensar el hombre*, Madrid: PPC.
- GIDDENS, A. (1998). *Capitalismo y la moderna teoría social*. Barcelona: Idea Books.
- LANZA, R. i BERMAN, B. (2012) Biocentrismo. Málaga: Sirio.
- LIPOVETSKY, G. (1983) *La era del vacío*. Barcelona: Anagrama.
- STEINER, G. (2001) *Nostalgia del Absoluto*. Madrid: Siruela.
- STEPANIAK, J. (2000) *Being vegan*. New York: McGraw Hill.

